

Om dateringen av Eddans hjältedikter

Daniel Sävborg

Stockholms universitet

Under 1800-talet och början av 1900-talet diskuterade många forskare dateringen av eddadikterna. Nu är det länge sedan den frågan diskuterades. En del forskare menar idag att frågan är irrelevant eller teoretiskt omöjlig att besvara, men framför allt beror detta ointresse på att flertalet forskare idag anser att dateringsfrågan är löst, åtminstone i stort. Det finns en etablerad standarduppfattning inom norrönforskningen, och den dateringsdiskussion som trots allt har förts de senaste åren har handlat om enstaka dikter och om justeringar inom denna accepterade helhetsbild, inte om grundläggande ifrågasättanden eller om dateringsmetodik överlag. Jag skall här försöka ta upp frågan från grunden igen. Syftet är primärt att föra en principdiskussion, inte att fastslå dateringar. Då principresonemang har en tendens att bli vaga och i praktiken oanvändbara kommer jag även med ett antal betydligt mer konkreta påståenden om vad jag menar vara användbart respektive förkastligt vid datering av eddadikterna. Det blir handfasta påståenden om olika kriterier, påståenden som man bör kunna godta eller förkasta, inte självklara principer. Jag vill inledningsvis också nämna att det är Eddans hjältecykel jag mest har ägnat mig åt, varför det är den jag kommer att tala om.

I min doktorsavhandling från 1997 kom jag i ett kapitel in på frågan om datering av eddadikterna. Jag ville veta om den etablerade dateringen var såpass säker att jag kunde förutsätta den mina följande analyser, och jag började därvid undersöka vad som var grunden för dessa allmänt etablerade dateringar. Många böcker gav inledningsvis listor med dateringskriterier som tycktes mig ypperliga, då de stödde dateringarna på jämförelser med fasta, daterbara punkter utanför eddadiktningen: på språkutveckling, historiska fakta, annan litteratur o.s.v. (så t ex Jan de Vries, *Altnord. Lit.gesch.* I, Berlin 1964, s 35-37 och Jón Helgason, *Norges og Islands digtning*, 1952, s 92-95). Men flera av dessa kriterier betonades redan i de aktuella böckerna som i praktiken oanvändbara – t ex arkeologiska kriterier, "Brauchtumskriterien" och språkdrag som de synkoperade ordformerna, kriterier som Jan de Vries i sin litteraturhistoria först listar och sedan avfärdar (a a s 35-37). Och de övriga språkdrag som har aktualiserats inom forskningen (t ex hos Joseph Harris i *Dictionary of the Middle Ages*, vol 4, New York 1984 s 389) ledde, liksom de jämförelser Vries förordar med utomnordisk litteratur, inte alls tydligt till de dateringar som samma forskare sedan presenterar. Den idag gängse eddakronologin kunde m.a.o. inte primärt vila på de av de ledande eddaforskarna förordade dateringskriterierna. Och när jag gick från dessa principlistor till själva argumentationen för de specifika dateringarna fann jag mycket riktigt att det ingalunda var de listade kriterierna som normalt användes vid dateringarna. Här dominerade i stället ett helt annat slags argumentation.

Den helhetsbild av eddadiktningen som än idag är rådande grundlades av Andreas Heusler i början av 1900-talet. I denna helhetsbild ingick en relativ datering, grovt sett en uppdelning i 'genuina' germanska hjältedikter från vikingatiden och en 'efterblomning' från kristen högmedeltid. Heuslers dateringsmetod går ut på att rekonstruera en 'urtyp' för forngermansk hjältediktning i allmänhet och sedan skapa en relativ kronologi för eddadikterna utifrån likheten med urtypen. Utgångspunkten för denna utvecklingskedja är fem eddadikter som Heusler hävdar ligga nära den germanska urtypen. Den urtyp han fastställer har vissa yttre karaktäristika: det var en 'händelsedik' som bestod av främst berättande partier men också av dialog, den hade en längd på 80-200 långrader och en 'hoppande stil' (*Die altgerm. Dichtung*, Potsdam 1941, s 153). Detta stämmer förvisso någorlunda in på de eddadikter Heusler pekar ut som gamla, men också på flera av dem han betraktar som unga. Och hur Heusler kommer fram till att de nämnda dragen är gamla, ja på vilken grund han fastställer sin urtyp, är oklart. Han hänvisar vid ett tillfälle allmänt till den västgermanska diktningen, men denna diktning ser huvudsakligen helt annorlunda ut och det finns där *inget* säkert belegg för någon dikt som liknar Heuslers urform. Det finns således inget komparativt stöd för att de s.k. fem gamla eddadikterna skulle vara exempel på den äldsta formen. Det är i Eddan formen dyker upp första gången, främst i just de fem dikter som skulle dateras. Den påstådda urformen tycks i verkligheten ha rekonstruerats just utifrån dessa

fem dikter, varför deras likhet med samma urform saknar bevisvärde i dateringshänseende. Heusler förutsätter det som sedan bevisas. Heusler argumenterar inte bara för en relativ kronologi, utan också för mer precis datering av de påstått unga eddadikterna, främst de s.k. eddaelegierna. Han hävdar ett de har den "Geist" som utmärker Islands *fridðaröld*, den förhållandevis fredliga tiden mellan vikingatid och sturlungatid (a a s 187). Han preciserar dock inte denna *Geist* eller motiverar varför den måste knytas till just den aktuella perioden.

Men Heusler är inte den ende 1900-talsforskare som nyttjat eddadikternas förmenta "Geist" som dateringsargument. Några få exempel: Gustav Neckel daterade Gudrun-dikterna med följande argumentation: "Und nicht bloss stofflich, auch in geist und stimmung geben sie sich als mittelalterliche dichtungen zu erkennen. Weiche gefühle, liebe und trauer, und seelisch verfeinte motive spielen in ihnen eine rolle, die in heidnischer zeit unerhört wäre" (*Beiträge zur Eddaforschung*, Dortmund 1908 s 234). Han motiverar inte påståendet. Jón Helgason påstår att *Hamðismál* är "meget gammelt" med huvudargumentet "det er gennemtrængt af en lidenskabelig, heroisk ånd" (a a s70). Hans argument för att de s.k. eddaelegierna är unga är att "Stemningen er ofte sentimental eller vemodig" (s 63). I Jan de Vries' litteraturhistoria dominerar helt detta slags dateringsargument. Det faktum att "das seelische Erlebnis der handelnden Personen" är viktigt i en dikt daterar den t ex som ung (vol I, s 303), och de s.k. eddaelegierna dateras som grupp med följande argument: betonandet av "das Innere der Personen ist gewiss eine Folge des vom Christentum angeregten Interesses für das seelische Leben" (vol II, 1967, s 128). Peter Foote och David M Wilson hävdar om "eddaelegierna" att "the softness seems indicative of a later age" (*The Viking Achievement*, London 1980 s 357). För Dietrich Hofmann är "psychologisches Interesse für die Motive der Handelnden" och "eine weichere Stimmung" argument för sen, högmedeltida datering av några eddadikter (i *Kurzer Grundriss der germanischen Philologie*, vol II, utg. L. E. Schmitt, Berlin 1971 s 81). Gabriel Turville-Petre sendaterar Gudrun-dikterna med hänvisning till "Their motives and their 'spirit'" och hävdar vidare: "the earliest poets were seldom inspired except by action" (*Nine Norse Studies*, London 1972 s 132). Inget stöd ges för dessa påståenden. Enligt Klaus von See är avsaknaden av (och förmenta polemiken mot) "die starre, gefühlsharte Haltung des Heldenpersonals in der älteren Dichtung" ett argument för att räkna en dikt "zur jüngsten Schicht der Eddadichtung" (*Edda, Saga, Skaldendichtung*, Heidelberg 1981 s 258).

Jag vill påstå att den etablerade eddakronologin till övervägande del är grundad på det slags argumentation jag här har givit exempel på (se betydligt fler exempel på detta slags dateringargument i min avhandling *Sorg och elegi i Eddans hjältediktning*, Stockholm 1997 s 41-57). Dessa hänvisningar till "Stimmung", "stemning", "ånd", "Geist", "Haltung", "Gesinnung", "spirit" eller "softness" är problematiska redan därigenom att det rör sig om så diffusa

fenomen. Men det mest problematiska är att denna sorts dateringar inte stöder sig på några fasta punkter, på några belägg för att den aktuella 'andan' eller 'stämningen' hör hemma i en viss tid och inte i en annan. De är obestyrkta postulat om vad som är ungt respektive gammalt. Detta slags dateringar är grundade på fördomar. Min uppfattning är att de är ovetenskapliga och måste förkastas.

Slutsatsen ovan innebär att den hittillsvarande forskningen inte har givit oss någon säker dateringsgrund att stå på. Det var med denna negativa slutsats jag avslutade dateringskapitlet i min avhandling för att i stället ägna mig åt att diskutera litterär tradition utan att ta ställning till dateringen. Och visst är det lockande att nöja sig med detta: att helt enkelt avstå från dateringar och i stället undersöka sådant som klart kan undersökas. Ty behöver vi egentligen eddadateringar? Finns det några egentliga skäl till att ens försöka gå vidare?

Även bortsett från att tidsfästning av eddadikterna vore en intressant kunskap i sig skulle en sådan tidsfästning ha värde för forskningen överlag. Jag skall ta upp några huvudsynpunkter. En datering av eddadikterna vore önskvärd för ämnesföreträdare från annat håll än de rena eddaforskarna. För religionsforskare, mentalitetshistoriker och historiker i allmänhet är det exempelvis betydelsefullt om en dikt är tillkommen före eller efter trosskiftet, under vikingatid eller under högmedeltid, om eddadikterna alltså kan användas som källor till kunskap om genuin asatro eller om de bara är uttryck för kristna författares antikvitetsintresse och deras tolkning av förfädernas religion, om eddadikterna skänker genuin kunskap om vikingatidens mentalitet, ideal, moral, seder och bruk eller om de utgör en flera århundraden yngre 'fortidsrekonstruktion' av samma slag som islänningasagorna. Är eddadikterna ett parallellfenomen med islänningasagorna eller kan de nyttjas för att s.a.s. kontrollera deras uppgifter om den förkristna vikingatiden? För att besvara sådana frågor behöver man ovedersägligen en datering av eddadikterna. Men något liknande gäller givetvis för litteraturforskarna. Eftersom eddadiktningen kan antas ha blommat under lång tid vore det av stort intresse att veta hur en och samma genre utvecklas under nya kulturella och religiösa förhållanden; vad förändras och vad blir kvar? Eddadikterna och deras innehåll får i litterärt hänseende olika 'mening' om de är vikingatida eller om de är högmedeltida, om de är direkta utlöpare av en forngermansk tradition eller om de är långt senare pastischer, tolkande en sedan länge svunnen tid och anda. En analys av *Völsungasagan* påverkas starkt av om den är samtida med eller från en helt annan tid än de dikter den bygger på. För undersökningar av den germanska hjältesagans utveckling och för jämförelser mellan eddadikterna och t ex *Nibelungenlied* är det viktigt om en eddadikt är äldre än den tyska dikten och därmed kan belägga ett äldre stadium, eller om eddadikten och *Nibelungenlied* i själva verket är samtida fenomen.

Slutsatsen blir att det finns många angelägna forskningsuppgifter som

kräver kunskap om eddadiktens ålder. En datering av eddadiktningen är verkligen starkt önskvärd.

Jag har hittills talat om otillräckligheten hos den argumentation som använts för att datera eddadiktarna. Men det finns också principiella skäl att avstå från att ens försöka datera dem. Som en konsekvens av Parrys och Lords teorier har forskare under de senaste decennierna hävdat att eddadiktarna i egenskap av muntliga dikter inte har haft tillstymmelse till fast form, utan att de måste ha varit starkt föränderliga fenomen. I stället för färdigkomponerade dikter som sedan memorerats skulle det ha rört sig om ett slags ämnen, vilka improviserats på olika sätt i olika framföranden, så olika varandra att det för oss skulle ha framstått som helt olika dikter (som exempel kan nämnas att Gísli Sigurðsson föreslagit att de för oss så grundskilda *Atlaqviða* och *Atlamál* inte egentligen varit olika dikter, utan bara olika framföranden för olika publik; i "On the Classification of Eddic Heroic Poetry", *The Seventh International Saga Conference*, Spoleto 1990 s 247). Om detta är riktigt kan ingen eddadikt ha levt genom århundradena med någon ursprunglig individuell egenart i behåll. Det enda vi ens teoretiskt skulle kunna datera vore alltså nedskrivningstillfället – "A poem in an oral tradition is [---] only as old as its latest performance", skriver Gísli Sigurðsson (a a s 247) – och i så fall kan vi aldrig komma särskilt långt bakåt i tiden.

Men det är inte alls säkert att denna uppfattning av eddadiktarna är riktig eller att det som gäller Parrys och Lords utgångspunkt, jugoslaviska muntliga dikter, också måste gälla för norröna muntliga dikter. Redan 1971 påpekade Lars Lönnroth att eddadiktarna är betydligt kortare, "more tightly structured" och episodinriktade än de jugoslaviska dikterna, vilket antyder "carefull artistic planning rather than improvisation"; ordsikten är rikare med många ovanliga uttryck, och formlerna är snarare ornament än "basic building block of composition" (i "Hjálmar's Death-Song and the Delivery of Eddic Poetry", *Speculum*, vol 46, Cambr. Mass. 1971, s 2). Lönnroth menar att eddadiktarna memorerades snarare än improviserades; vi har i några fall olika muntliga versioner bevarade där det finns många identiska versrader, och han påpekar att västnordiskan skilde klart på ord för 'dikta' och 'recitera' samt att den isländska prosalitteraturen ger flera skildringar som visar att man klart skilde på diktande- och framförandesituation (s 3). Sistnämnda belägg gäller skaldediktningen, och jag tror att vi kan utveckla analogin med just skaldediktningen ytterligare, då ju denna också är norrön muntlig diktning, tillhör samma kultur och i grunden samma poetiska system som eddadiktningen. Detta talar för att dessa båda norröna genrer har traderats på likartat vis. Det är viktigt att notera att 1100- och 1200-talets islänningar nyttjar skaldediktarna som genuina källor till kunskap om såväl specifika fakta (så i t ex konungasagorna) som poetiska grepp och specifika formuleringar (så i Snorris *Edda*) i gammal tid (ofta vikingatiden). Det visar att man åtminstone då – i en tid då diktningen fortfarande var fullt

levande i muntlig tradition – ansåg att dessa dikter hade i behåll såväl det detaljinnehåll som den poetiska och språkliga utformning de ursprungligen fått. Man måste ha menat att den befintliga dikten var något relativt fast och färdigkomponerat som skapats för flera århundraden sedan och som sedan kunnat överleva mer eller mindre ordagrant fram till nedskrivningstiden. Om denna uppfattning hos 1100- 1200-talets lärda islänningar åtminstone *i princip* var riktig är det rimligt att anta att detsamma gällde eddadikterna (sedan är det klart att man ändå alltid måste räkna med förvanskningar av texten; det visar redan det faktum att de olika handskrifterna har delvis olika ordalydelse). Ett stöd för medeltidskällornas syn på skaldediktningen som poesi som tillkommit vid bestämda tillfällen i det förflutna och som behåller sin ursprungliga form någorlunda intakt får vi genom statistiken för ett språkdrag, partikeln *offum*. Statistiska frekvensundersökningar visar på en succesiv minskning av *offum*-frekvenserna över tid i skaldediktningen från 800-talet till 1200-talet (utförligare nedan). Då det handlar om statistiska *frekvenser* för varje skald (inte om *antalet* belägg hos honom) och då minskningen över tid är succesiv och regelbunden är detta en utveckling som blir synlig först med den moderna statistiken framför sig – något som eliminerar risken för att partikeln i någon högre grad skulle vara en följd av senare manipulation. Därmed torde *offum*-statistiken visa att även mindre språkliga detaljer, och följaktligen specifika formuleringar, i gamla norröna dikter levde kvar i den muntliga traditionen alltifrån diktandet fram genom århundradena.

Visst måste vi räkna med förändringar av en text över århundraden av muntlig tradering. Men i ljuset av exemplen ovan synes det ändå sannolikt att eddadikter nedskrivna på 1200-talet *kan* ha skapats redan flera århundraden tidigare i en form som vad gäller såväl detaljinnehållet som den språkliga utformningen var mycket närstående den befintliga texten. Och utifrån denna slutsats vill jag påstå att datering av eddadikter är åtminstone teoretiskt möjlig. Vi övergår därför till frågan hur en sådan datering kan genomföras.

Dateringskriterier som bygger på statistiska och/eller språkliga undersökningar har en tydlig fördel framför många andra kriterier såtillvida att de minimerar inslaget av subjektivitet från forskarens sida. Många språkdrag kan rent objektivt fastställas som gamla respektive unga utifrån våra kunskaper om de nordiska språkens förändring, och eddadikterna relateras därmed till ett tidsbestämt fenomen.

Ändå är de flesta av dessa unga/gamla språkdrag i realiteten föga användbara för datering av eddadikterna. Framför allt är det de 'gamla' språkdragen som inte nödvändigtvis är tecken på hög ålder för en dikt. Språkutvecklingen gick olika fort i Norden. En del drag bevarades längre i vissa områden än i andra, varför en del av de utpekade 'gamla' dragen för många nordbor kan ha varit fullt levande långt in i högmedeltiden; således kan vissa av de förment gamla språkdragen i själva verket vara skandinaviser (t ex

bibehållet *v* framför ord som (*v*)*reka* och (*v*)*reiði*). Vidare använder norrön poesi generellt sett ett ålderdomligt språk; man erinre sig t ex ålderdomliga, specifikt poetiska ord i även relativt ung skaldediktning (*heitin*, äldre grammatiska former mm). En viss arkaisering kan m.a.o. ha setts som en del av det poetiska språket. Däremot är bevisligen *unga* former i några fall användbara för (relativt sett) sen datering, men dessvärre är materialet här mycket litet. Ty ett annat problem, som drabbar både de unga och de gamla språkdragen, är att de flesta av dem dyker upp enbart på ett enstaka ställe i någon eller några få dikter. Därför uppstår ingen *tendens* för vare sig dikten eller det språkliga draget. Vi får ingen helhetsstatistik som ens teoretiskt skulle kunna ge en kronologi för eddadikterna.

Det slags språkdrag jag här har diskuterat är alltså svåra att använda som dateringskriterier. De har, framför allt de bevisligen unga dragen, ett visst värde som indicier för datering, men de kan bara användas som komplettering till eller kontroll av andra, mer övergripande dateringsmetoder. Det finns emellertid ett språkdrag för vilket vi har tillräckligt många belägg för att vi skall kunna få en statistik för alla eddadikterna och för vilket dessutom statistiken för skaldediktningen, som omfattar flera hundra belägg, visar upp en klar tendens. Det är den redan nämnda partikeln *oflum*.

Statistiska frekvenser används redan av Heusler som ett stöd för dateringen. Det är inte i sig något nytt. Men Heusler relaterade inte de frekvenser han utnyttjade, mängden direkt tal i eddadikterna (a a s 183 f och "Der dialog der altgerm. erz. dichtung", *Z. f. d. A.*, vol 46, 1902 s 190-191), till frekvenser för någon diktning vars ålder eller relativa kronologi vi säkert känner. Han kunde m.a.o. inte styrka att det fanns en korrelation mellan frekvens och tillkomsttid; detta var ett obestyrkt antagande från hans sida, varför denna statistik enligt mitt synsätt inte är ett godtagbart dateringskriterium. Men på denna punkt är *oflum*-statistiken helt annorlunda: här finns en tydlig korrelation mellan frekvens och tillkomsttid.

Oflum-statistiken har varit känd länge och flera gånger omnämnts som ett möjligt dateringskriterium (Hans Kuhn, *Das Füllwort uflum im Altwestnordischen*, Göttingen 1929 s 87, Harris a a, s 389 och Bjarne Fidjestøl, "Ekspelivpartikkelen som dateringskriterium", *Festskrift til Finn Hødnebo*, Oslo 1989 s 58). Jag kommer här att bygga på den statistik som presenterats av Hans Kuhn och Bjarne Fidjestøl. Men ingen av dem har egentligen använt statistiken, fastslagit vad den mer konkret kan antas visa eller gått närmare in på dess konsekvenser för dateringen av eddadikterna. Jag vill här ställa mig på de stora föregångarnas axlar och försöka klättra vidare och visa hur jag menar att man kan använda sig av *oflum*-statistiken i samband med eddatering. Men först en presentation av denna statistik.

Oflum-statistiken för skaldediktningen visar vederbörligen högst frekvenser för 800- och 900-talsskalderna Þjóðólfr ór Hvini, Egill, Víga-Glúmr, Bragi och Kormákr, medan redan 1000-talsskalderna har klart lägre frekvenser, succesivt

sjunkande under seklet. Under 1100-talet fortsätter frekvenserna att bli markant lägre; under seklets andra hälft är frekvenserna huvudsakligen mycket låga, och hos flera skalders saknas belägg helt. (jag använder mig av statistiken i Fidjestøl, a a, s 56). I Hans Kuhns statistik för varje sekel får vi följande genomsnitt för antalet belägg per 10 sidor: 27 för 800-talet; 10 för 900-talet; 3,1 för 1000-talet; 1,4 för 1100-talet (a a s 84).

Vilken betydelse kan en motsvarande frekvensstatistik för eddadiktningen ha för våra dateringsförsök? Det stora antalet belägg för ett och samma språkdrag gör som sagt att vi eliminerar ett av problemen med de tidigare nämnda språkliga dateringskriterierna. Men hur är det med den andra stora felkällan för språkliga dateringskriterier, möjligheten av arkaiseringar? Statistiken för skaldediktningen visar att *oflum* är mycket sällsynt, och hos flertalet skalders saknas helt, under 1100-talet. Detta torde kunna ses som ett indicium för att partikeln inte sågs som ett allmänt poetiskt drag. Mot tanken på medvetna arkaiseringar talar också det faktum att reglerna för partikelns placering (se Kuhn, a a s 12-13) var komplicerade (att däremot åstadkomma ett *vreiði* i st.f. *reiði* måste ha varit lätt för vilken islänning som helst), och högmedeltidens islänningar besatt knappast de grammatiska kunskaper som skulle göra det möjligt att korrekt använda partikeln i en tid då den inte längre var levande språkbruk (jfr Fidjestøl, a a s 63-64). Einarr Skúlason, en av de få 1100-talsskalders som har ett antal belägg för partikeln (om än själva frekvensen blir låg), har påfallande nog ett belägg för felaktig användning av partikeln, det enda i hela materialet. Här kan man väl tala om ett slags arkaisering. Med Kuhn kan man nog anta att detta visar att partikeln då, vid 1100-talets mitt, inte längre var levande (a a s 33), men belägget torde också indikera att förekomst av korrekt använt *oflum* åtminstone inte i någon större utsträckning kan vara en följd av medveten arkaisering; till detta saknades uppenbarligen kunskaper.

Men det avgörande är förstas att den statistiska *tendensen* är så tydlig – inte ens enstaka arkaiseringsbelägg skulle kunna påverka själva utvecklingskurvan, den markanta men successiva minskningen av frekvenser över tid. En korrelation mellan frekvens och ålder får i skaldediktningens fall betraktas som säkerställd. Och skaldediktning och eddadiktning är till sitt ursprung besläktade poetiska traditioner som odlades i samma land, i samma kultur och under samma tid; de påverkar varandra och flyter ofta rentav samman – man tänke på skaldedikter på fornryðislag eller på eddadikter med starka inslag av kenningar och heitin. Det är därför rimligt att anta att det i eddadiktningen bör finnas en korrelation mellan frekvens och tillkomsttid liknande den i skaldediktningen (samma tanke möter hos Kuhn och Fidjestøl, vilka dock inte egentligen fullföljer tankegången). Man torde rentav kunna säga: det är nästan orimligt att denna statistiska korrelation helt skulle saknas i eddadiktningen.

Men även den som godtar tanken att det finns ett samband mellan *oflum*-frekvens och norröna diktars tillkomsttid måste ha klart för sig kriteriets begränsningar. *Oflum*-frekvens kan helt enkelt inte bevisa datering för enskilda

dikter. Det finns felkällor. En möjlig sådan gäller en punkt där edda- och skaldediktning faktiskt skiljer sig principiellt åt. Formler, ofta hela formelverser, är vanliga i Eddan, medan skaldediktningen inte alls nyttjar detta slags formler. Detta bör leda till att partikeln i Eddan kan dyka upp i sena dikter i högre grad än i skaldediktningen. När man i en dikt använde vissa formler från äldre diktning fick man s.a.s. *offum*-belägget 'på köpet'. Partikeln förekommer verkligen i flera välbelagda formelverser, t ex *oc hon þat orða allz fyrst um qvað*. Detta fenomen torde dock inte i någon högre utsträckning kunna påverka en *övergripande* statistik. Man skall trots allt inte överdriva mängden formelverser inom eddadiktningen, och de flesta *offum*-beläggen möter inte heller som inslag i formler. Men härtill kommer att det redan i statistiken för skaldediktningen finns klara avvikelser för enskilda skaldar eller dikter vad gäller korrelationen mellan *offum*-frekvens och utpekad tillkomsttid, mest markant i fallen Þorbjörn hornklofi (800-talsskald med låg *offum*-frekvens) och Gamli kanóki (1100-talsskald med ett antal *offum*-belägg). Det må kunna förklaras med individuellt språkbruk, modernisering respektive arkaisering, rena slumpen eller annat, men sådana statistiska avvikelser för enskilda dikter måste man givetvis kunna räkna med även i fallet eddadiktningen. Men det som skaldestatistiken visade var en klar *övergripande tendens*, och detta är vad vi i första hand bör kunna använda *offum*-statistiken till för Eddans del.

Det är så tid att presentera *offum*-statistiken för Eddan; jag inskränker mig nu som tidigare till hjältediktningen. I Fidjestøls lista utifrån frekvenser för partikeln där hög placering markerar hög frekvens kommer dikterna i följande ordning: 1)Od, 2)Sd, 3)Gör I, 4)Hm, 5)Brot, 6)Vkv, 7)Ghv, 8)Sg, 9)Hlr, 10)Rm, 11)Gör III, 12)Gör II, 13)Akv, 14)Fm, 15)HHv, 16)Grp, 17) HH I, 18)HH II, 19)Am (efter Fidjestøl a a s 54). Flertalet av eddadikterna uppvisar relativt sett höga frekvenser, vilka snarast motsvarar skaldedikterna från tiden före 1100. Men vad kan vi nu få ut av denna statistik?

En viktig forskningsuppgift där jag menar att statistiken kan användas är att *pröva stödet för* redan framlagda dateringshypoteser. Eftersom kriteriet har *övergripande* giltighet bör man kunna pröva just övergripande teorier, såsom föreslagna relativa kronologier för alla eddadikter, helhetsbilder med typologisk-kronologisk gruppindelning mm. Det är som sagt Andreas Heuslers och hans efterföljares helhetsbild som ligger till grund för den idag etablerade uppfattningen om eddadikternas ålder. Mest markant i denna kronologi är det skarpa åtskiljandet mellan en grupp på fem påstått mycket gamla eddadikter och ett 'elegiskikt' på ca 7 påstått betydligt yngre eddadikter. Forskare idag (Sprenger m fl) menar ofta att dessa förment unga s.k. elegier kan ha diktats först på 1200-talet, dvs många århundraden efter de förment gamlas tillkomst. När vi nu betraktar *offum*-statistiken kan vi således pröva om vi här har tendenser som stöder eller åtminstone antyder att denna relativa kronologi, denna gruppindelning med dess våldsamma tidsåtskillnad och denna mycket sena datering för 'elegiskiktet' skulle vara riktig. Emellertid möter i statistiken

inga som helst tendenser till uppdelning i de heuslerska åldersskikten. Tvärtom hamnar ”elegierna” Od och Gǫr I i toppen av statistiken, före *alla* de av Heusler utpekade ’gamla’; också andra dikter i ”elegiskiktet”, Ghv och Sg, hamnar i den övre hälften, och ingen av dikterna i detta skikt hamnar bland de sju med lägst frekvens; här hamnar i stället en av Heuslers ”gamla”, Akv. Denna totala frånvaro av stöd för den heuslerska kronologin är säkert ett viktigt skäl till varför *oflum*-kriteriet i realiteten inte använts vid datering av eddadiktningen, trots att flera forskare sedan länge varit inne på att det borde kunna ha betydelse för just detta. Men om man antar, som jag gjort ovan, att det i fråga om övergripande tendenser torde finnas en korrelation mellan tillkomsttid och frekvens i eddadiktningen som åtminstone grovt motsvarar den i skaldediktningen bör man också ta konsekvenserna av denna prövning av det heuslerska synsättet. Jag vill påstå att *oflum*-statistiken som helhet innebär ett mycket starkt indicium för att Heuslers typologiskt grundade helhetsbild och kronologi, och till följd därav den etablerade uppfattningen om den relativa eddakronologin överlag, är felaktig och icke kan användas som utgångspunkt vid analyser.

Men statistiken bör också kunna utnyttjas mer positivt, vid framläggandet av dateringshypoteser. Vi bör här liksom tidigare hålla oss till övergripande tendenser. Det synes vara värt ett försök att utifrån *oflum*-statistiken söka efter tendenser som skulle kunna indikera äldre respektive yngre tradition vad gäller t ex stil, struktur, berättarteknik eller tematik. En hypotetisk kronologi som uppstått på detta sätt skulle kunna nyttjas som ett uppslag att sedan pröva i kommande undersökningar utifrån andra dateringskriterier. Eller man skulle omvänt kunna använda *oflum*-statistiken för en kontroll av sådana övergripande kronologiska tendenser som man utvunnit ur undersökningar utifrån andra kriterier, en kontroll av det slag jag nyss genomförde av Heuslers kronologi.

Att använda *oflum*-statistiken som dateringskriterium för enskilda dikter är som nämnts högst problematiskt, men en viss roll torde statistiken kunna spela även i sådana fall. Förutsatt att man beaktar den felkälla som formelverser kan utgöra menar jag att man kan använda *oflum*-frekvensen som ett komplement till andra dateringskriterier även vid tidsfästandet av enskilda dikter. Om *oflum*-frekvensen tydligt pekar mot samma tid (utifrån en jämförelsen med frekvenserna i skaldediktningen) som andra daterbara språkdrag anser jag att resultatet kan ses som ett indicium för en bestämd tillkomsttid, en hypotes att pröva mot resultaten från andra, ickelingvistiska, dateringskriterier.

Det är tydligt att det finns stora svårigheter i att använda *oflum*-kriteriet som ett positivt dateringskriterium. Likväl vill jag som nästa påstående hävda att kriteriet utifrån de förutsättningar jag nämnt är ett indicium att, i kombination med andra kriterier, fästa vikt vid i samband med datering av eddadikterna, betydligt större vikt än vid sådana språkdrag och statistiska kriterier som hittills haft betydelse för forskningen, såsom förekomst av v-alliteration i ord som (*v*)*reiði* eller den av Heusler betonade frekvensen direkt tal.

Mycket är ännu oklart, men vi har ändå funnit ett kriterium som under vissa preciserade förutsättningar är både vetenskapligt acceptabelt och användbart i praktiken. Vi kommer nu till nästa dateringsmetod som jag finner vetenskapligt acceptabel och praktiskt användbar. Det rör sig om datering utifrån litterär komparation, d.v.s. datering grundad på likheter (och ibland olikheter) i förhållande till sådan litteratur vars tillkomsttid vi redan känner. Vi får här avsevärd hjälp av det faktum att litteratur alltid har haft sina moden, att den litteratur från olika perioder som teoretiskt kan ha utövat inflytande på eddadiktningen uppvisar sina tidsbundna egenheter vad gäller såväl form som innehåll. Denna metod har de stora fördelarna att den kan göras högst konkret, att den kan omfatta en nästan obegränsad mängd infallsvinklar samt att den relaterar eddadikterna till ett säkert tidsfäst jämförelsematerial – d.v.s. just det som jag saknade i de inledningsvis nämnda dateringarna utifrån deras 'anda'.

Komparativa undersökningar för att fastställa eddadiktningens ursprung är naturligtvis inte okända inom forskningen – "Das Verhältnis zu außernordischen Gedichten" är således ett av de dateringskriterier Jan de Vries inledningsvis listar i sin litteraturhistoria (vol I s 37) och ett av de få av dem han rentav använder ibland. Men på det hela taget är det slående att förutsättningslös litterär komparation har spelat en så liten roll vid dateringen av eddadikterna; jag menar att man inte alls utnyttjat metodens stora möjligheter. Jag har härtill principiella invändningar mot den komparativt grundade dateringsargumentation som trots allt har ägt rum. För att komparation skall kunna ge klara och hållbara slutsatser om tillkomsttid måste den uppfylla vissa krav, krav som jag menar alltför sällan har uppfyllts. Jag vill till att börja med hävda att det finns två i grund och botten ganska olika typer av komparation. Man bör skilja på 1) isolerade likheter vad gäller enstaka fenomen och detaljer (såsom ord, formuleringar, stilfigurer, topoi, metaforik och enstaka motiv) och 2) övergripande, kontextuella likheter vad gäller tematik, struktur etc. Båda dessa typer är i och för sig relevanta och bör vägas in vid dateringen, men jag anser att de bör värderas olika. I tidigare forskning är det nästan uteslutande den första sortens komparation, utifrån isolerade likheter, som har spelat någon roll i dateringsdiskussionen. Fördelen med detta slags komparation är att den som regel laborerar med klara, konkreta fenomen. Men den har också betydande nackdelar som knappast tillräckligt har uppmärksamats.

Ett problem är att detta slags enstaka likheter ofta kan tolkas på många olika sätt. I de flesta fall dyker det aktuella draget/fenomenet upp i flera olika litterära traditioner, varför likheten egentligen inte knyter eddadikten mer till en tid och tradition än till en annan. Detta blir tydligt i Wolfgang Mohrs undersökningar, utifrån vilka han lägger fram tesen att det s.k. elegiskiktet i Eddan har ett ursprung i dansk-tysk balladdiktning från 1100-talet. Men hans många enstaka detaljbelägg antyder egentligen enbart en utomisländsk bakgrund och pekar i väl så hög grad mot fornengelsk eller fornhögtysk litteratur som mot

medeltidsdansk; enbart Mohrs utgångspunkt i den heuslerska kronologin gör att han kan uppfatta de belägg han ger som stöd för ett ursprung just i dansk högmedeltid. Klaus von See argumenterar att *Oddrúnargrátr* är en mycket sen dikt bl a med hänvisning till "daß der Wortschatz z. T. auf kontinentalem [:tyskt] Einfluß beruht" (i "Der Phantom einer altgermanischen Elegiendichtung", *Skandinavistik* 28, Glückstadt 1998, s 98). Men varför ett tyskt inflytande på ords-katten skulle belägga att dikten är just ung förklarar inte See; ett sådant tyskt inflytande kan lika klart spåras även i sådana dikter som Heusler (och därmed See) anser vara mycket gamla (t ex *Völundarqviða* str 2 och 32, *Hlöðsqviða* str 8, 9 och 11).

I andra fall kan enstaka likheter bottna i 'allmänna' litterära fenomen som uppkommer oberoende av varandra i olika kulturer. Ett exempel på detta är konstruktioner av typen *mær meyia*, som möter i bl a *Gör* II. Detta har beskrivits som ett ungt drag då det ansetts förutsätta kännedom om bibliska formuleringar av typen 'konungarnas konung' (så t ex i *Kommentar zu den Liedern der Edda*, vol. 2, utg. Klaus von See m fl, Heidelberg 1997, s 172). Men konstruktionen finns redan i en skaldedikt från 900-talet (*sverð sverða* hos Hallfrøðr, lv 11), och möter därtill även i fornindisk, klassisk grekisk och förkristen romersk litteratur (se Rolf Pipping, "Potenserande genitiv", *Studier i nordisk filologi*, vol 27, Helsingfors 1937, s 67-68), där den uppenbarligen uppkommit oberoende av den hebreiska bibeln. (Jfr också Peter Dronke, *Poetic Individuality in the Middle Ages*, Oxford 1979, s 8-22, vilken anför många exempel på *topoi* och litterära figurer som nyttjats av såväl antika/antikinspirerade som folkspråkliga diktare under medeltiden oberoende av varandra.). Men inte heller om man antar en koppling mellan ett enstaka element i Eddan och kontinental, kristen litteratur är det självklart att detta måste bevisa 'sen'-datering till kristen högmedeltid. Kontinental, kristen tradition vandrade dock till Norden redan under vikingatiden och dessförinnan. Någon 'ren' hednisk-särnordisk kultur, fri från yttre påverkan, har inte funnits. Man kan notera att något så fundamentalt som den eddiska hjältesagan har rötterna i kristna germankulturer. Norge hade starka politiska kontakter med det kristna England under 900-talet, och såväl Danmark som Norge hade ett antal kristna kungar redan då. De arkeologiska beläggen för ett kristet-kontinentalt inflytande under den hedniska vikingatiden är talrika, och vikingatiden var överhuvudtaget en tid då nordborna mötte kontinenten. En mängd lånord från t ex latin, franska, engelska och lågtyska kommer in i västnordiskan redan under (och före) vikingatiden (se Veturliði Óskarsson, "Om lånord og fremmed påvirkning på ældre islandsk sprog", *Scripta Islandica*, vol 49, Uppsala 1998, s 3). Det är följaktligen rimligt att anta att sådant kontinentalt inflytande på Norden också bör ha påverkat den inhemska diktningen redan under vikingatiden. Enstaka influenser av såväl stilistiskt som motiviskt slag är därmed sannolika. I så fall behöver inte element i Eddan med kontinentalt, kristet eller antikt ursprung automatiskt ses som kriterier för högmedeltida tillkomsttid, utan enbart för ett allmänt kulturellt

inflytande, oberoende av tid. Likheter som gäller enstaka detaljer är vanligen inte särskilt exakta, och även om de verkligen är följden av inflytande från kontinental litteratur behöver inflytandet inte ha varit direkt. Många av de enstaka drag i eddadikterna som forskare har ansett belägga kännedom om t ex biblisk eller antik litteratur bör ha varit ett slags kulturellt allmångods på kontinenten, och de kan därmed lätt ha blivit bekanta för nordbor som ingalunda hade läst Bibeln eller de antika klassikerna. Flera forskare (bl a Sprenger och Lönnroth) har hävdad biblisk bakgrund för str 18 i GÖr I, där Gudrun hyllar Sigurd på gjukungarnas bekostnad; han är som en ”geirlaucr ór grasi vaxinn” etc. Sådan s.k. relationsmetaforik är bekant från Höga visan, där en kvinna jämförd med andra kvinnor liknas vid ”en lilja bland törnen”, men metafortypen tränger också in i kontinental folkspråklitteratur, där den är belagd sedan 1000-talet. Likheten mellan eddadikt och bibeltext är varken särskilt exakt eller kontextuellt omfattande, men även om det skulle finnas ett samband mellan de två liknelserna kan detta knappast belägga vare sig ett direkt inflytande eller någon datering. Denna slutsats stöds också av det faktum att detta slags element som påminner om – och kanske rentav har rötterna i – kontinental litteratur ofta möter även i sådana eddadikter som genomgående dateras som mycket gamla; i Akv möter vi t ex vindrickande, harpospel, en klassisk Tereus-måltid och en hel episod, Gunnars triumf efter Högenes död i str 25-27, som i detalj är oerhört lik skildringen av motsvarande skeende i *Nibelungenlied* (str 2368-70) – allt detta är drag som pekar mot ett kontinentalt inflytande, men när inflytandet ägt rum och om det är direkt eller indirekt är lika oklart här som i GÖr I.

Det främsta problemet med detta slags komparation av enskildheter är dock atomismen: det enstaka belägget, isolerat från sitt sammanhang och ofta enbart förekommande i någon enstaka eddadikt, har inte stark beviskraft. Forskarna har ofta bortsett från att det likartade elementet har helt olika kontext i respektive verk och rentav kan ha helt olika betydelse. Som exempel här kan nämnas hur Wolfgang Mohr vill knyta beskrivningen i GÖr II 14 – Tora ”gullbócaði”, dvs broderade med guld – till danskt balladursprung med hänvisning till en dansk ballad som i en grundskild historia bl a berättar ”die lerne hinnde lesse i bog” (DgF 475; Mohr 1938 s 237). Ordet bok ingår förvisso i båda fallen, men såväl kontext som själva betydelsen av ordet är fullständigt olika. Enstaka formuleringsslikheter i en eddadikt respektive en skaldedikt har ibland haft betydelse vid dateringen av eddadiktningen, men då den likartade formuleringen är isolerad är det oftast omöjligt att fastslå påverkansriktningen, och inte ens om detta är möjligt behöver ett rent detaljlån belägga närhet i tillkomsttid, något som t ex Jan de Vries stundom förutsätter (1964 s 77).

Litterär komparation av den andra typ jag nämnde ovan, utifrån övergripande drag, har inte alls spelat samma roll inom forskningen. Detta är dock vad jag här vill förorda. Det som skall beläggas med komparationen är ju en tidsfästning, ett inflytande på eddadikten från en annan litteratur vid en

bestämd tidpunkt. Isolerade överensstämmelser kan bero på slumpen eller, som jag visat ovan, förklaras på ett flertal likvärdiga sätt, men om likheterna ingår i ett större sammanhang är det lättare att begränsa antalet möjliga förebilder. Enstaka element, ord, formuleringar eller motiv kan mycket väl vara övertagna från litteratur tillhörig en helt annan tid, eller också kan de ha nått eddadikten på indirekta, krokiga vägar, eller de kan rentav vara gripna ur ett slags allmän, 'tidlös', litterär reservoar; om däremot likheterna bildar ett mönster eller omfattar också själva kontexten finns skäl att anta direkt influens, varvid sannolikheten ökar för att det också skall finnas ett tidsmässigt samband. För den komparativa forskningen har följaktligen likheter störst bevisvärde ju mer omfattande de är och om de likartade elementen möter i ett likartat sammanhang. Om en eddadikt uppvisar likheter med diktning från en annan litterär tradition väger dessa likheter tyngre om de omfattar både framträdande tematik och litterär gestaltning av denna tematik än om den endast består i enstaka ord eller detaljer. Men om likhet i kontexten finns är också mindre likheter av intresse. Komparation av enskilda ord, motiv, poetiska grepp m fl detaljer har därför också en roll att spela, men måste underordnas den övergripande komparationen och sättas in i sin kontext.

Som exempel på vad detta slags komparation innebär i kontrast mot den som helt inriktas på enskilda element kan vi ta två olika sätt att söka fastställa de s.k. eddaelegiernas ursprung. Att härvid använda sig av övergripande komparation innebär, vare sig man håller sig till gruppen som helhet eller till en enstaka dikt, att man till att börja med måste försöka fastställa vad som är karaktäristiskt för gruppen/dikten, vad som är dominerande eller framträdande tematik, hur denna gestaltas, hur dikten/dikterna struktureras och berättas etc. Man torde då få en övergripande beskrivning av ungefär denna typ: 'en kvinna i hjältesagan mister sin make och sina nära i familjekonflikt och sörjer starkt och gör hämndutfall mot mördarna'. Man kan därefter söka bestämma de mest typiska dragen inom detta övergripande sammanhang och undersöka sorgens roll, situation och gestaltning, ordsfatt, gester och poetiska medel att skildra sorgen, tekniken i framträdande drag som olycksåterblickar, kopplingen mellan sorg- och hämndmotivet, kvinnans roll etc. Och härefter bör man söka efter de drag man har fastställt i annan litteratur, varvid det är centralt för bedömningen av eventuella likheter om flera av de nämnda dragen möter i samma kontext eller är kopplade till varandra på samma sätt som i eddadiktningen. Finns här andra framträdande drag i någon av dikterna bör de undersökas på samma vis. Men Wolfgang Mohr, som hävdar "eddaelegiernas" ursprung i dansk-tysk balladdiktning, lägger upp sin argumentation på ett helt annat sätt ("Entstehungsgeschichte und Heimat der jüngerer Eddalieder südgermanischen Stoffes", *Z.f.d.A.* 75, 1938 och "Wortschatz und Motive der jüngerer Eddalieder mit südgermanischem Stoff", *Z.f.d.A.* 76, 1939; Mohr förutsätter Heuslers kronologi och ägnar sig egentligen inte åt datering, men då hans förmenta paralleller senare har nyttjats som dateringsargument, så t ex Vries

1964 s 38, har hans argumentation ändå relevans här). Han ägnar sig i första hand åt att notera enstaka ord som han menar stöder hans tes om dikternas ursprung. Ord som *dróttning* (1939 s 168) och *búr* (1938 s 239) pekats ut som danismer, ett ord som *fyrmunna* har parallell i fornsachsiska *farmunan* (1939 s 251) etc. Dessa ord saknar all koppling till något för de aktuella "eddaelegierna" utmärkande; de flesta förekommer där bara någon enstaka gång och rör helt skilda områden. Han noterar även motiv som har paralleller i danska ballader eller tyska dikter, men också här är det fenomen som ingalunda är *typiska* för någon eddadikt, utan som förekommer enbart någon enstaka gång – t ex motivet att kalla på någon genom harpospel (1938 s 264). Såväl orden som motiven är lösryckta från sin kontext. Det som är mest karaktäristiskt för "eddaelegierna", sorgen/smärtan, är Mohr bara ett motiv bland andra (1938 s 251-57), och även hans undersökning av detta motiv är inriktat på paralleller i fråga om lösryckta ord, inte på likheter i kontexten, såsom gestaltning av sorgen, dess roll i helheten etc. Mohr visar genomgående i sina komparativa undersökningar intresse endast för de enskilda elementen i sig, och han isolerar dem konsekvent från deras sammanhang.

Jag vill sammanfattningsvis påstå att vi i den övergripande, kontextuellt inriktade litterära komparationen har ett mycket viktigt och praktiskt högst användbart medel vid försöken att datera eddadiktningen. Vi har här en dateringsmetod som hittills använts i alldeles för liten utsträckning. (De – påfallande få – undersökningar som finns av hela eddadiktningen vad gäller framträdande tematik och stil har normalt genomförts inom ramen för den heuslerska helhetsbilden och dess kronologi. De har därmed inte syftat till att försättningslöst söka efter vare sig tillkomsttid eller litterär tradition. Det bör dock nämnas att ansatser till sådana undersökningar har gjorts av Carol Clover och Joseph Harris, arbeten som jag räknar till de viktigaste i de senaste decenniernas eddaforskning.) I min avhandling valde jag *sorgen* som ett tema att utgå från i detta slags komparation, låt vara att jag höll mig till tal om litterär tradition, inte datering. Men det finns många andra motsvarande övergripande fenomen att undersöka på detta sätt – man skulle t ex kunna tänka sig kärleken, döden, kvinnobilden, stridsskildringen. Det skulle bli underökningar som skulle komplettera dem om sorgen och som tillsammans förmodligen skulle kunna leda till tendenser som antydde något slags hypotetisk kronologi. Och denna hypotetiska kronologi bör sedan prövas mot de resultat som de språkliga dateringskriterierna ledde fram till. Även därefter kvarstår naturligtvis ett oundvikligt inslag av värdering av resultaten – t ex hur man skall ställa sig till de fall då de olika här godtagna dateringskriterierna talar klart emot varandra – men vi torde ändå kunna nå resultat med en högre grad av vetenskaplig sannolikhet än de hittills dominerande dateringarna utifrån 'anda' och 'stämning' har kunnat skänka.

Det är tid att sammanfatta vad jag anser vara mina nya slutsatser. Jag har sökt

visa att många av de kriterier som hittills spelat en avgörande roll vid dateringen av eddadikter är högst problematiska eller inte alls uppfyller vetenskapligt godtagbara krav. Min slutsats är att den gängse (heuslerska) kronologin vilar på så tvivelaktig grund att dateringsfrågan måste omprövas från grunden. Jag har menat mig kunna finna två – men också bara två – grundkriterier som både uppfyller vetenskapliga krav och är praktiskt användbara. Det är 1) Språkliga kriterier, främst *offum*-statistiken, vilken jag har försökt omvandla från en förvirrande lista till ett användbart dateringskriterium, och 2) Den övergripande, kontextuellt inriktade litterära komparationen, vilken bör tydligt överordnas den traditionella komparationen av isolerade element. Jag menar också att de inledningsvis nämnda 'Geist'-dateringarna bör förkastas fullt ut, medan vi däremot kanske inte helt bör bortse från möjligheten att andra fenomen, som t ex historiska drag eller isolerade likheter med annan litteratur, kan ha betydelse som indicier vid enstaka dateringar. Men under alla omständigheter menar jag att huvudtyngden i en dateringsargumentation bör vila på mina två grundkriterier. En kombination av de två bör kunna leda till nya, säkrare dateringar.

*

Jag sade inledningsvis att jag primärt ville föra en principdiskussion, låt vara med konkreta exempel och med handfasta påståenden. Men något bör ändå nämnas om de resultat som mina här föreslagna dateringskriterier kan tänkas ge. I vilken utsträckning leder till samma dateringar som tidigare och i vilken utsträckning innebär de nya synsätt? Jag skall här ta upp fyra eddadikter, vilka jag menar visa på olika konsekvenser av mina här förordade dateringsmetoder. Inför detta appendix till mitt föredrag vill jag dock lägga fram några reservationer. Jag vill i samband med dessa dateringsförslag inte påstå något bestämt – dels har jag inte gjort den *mångfald* av komparativa undersökningar som jag menar krävs för bestämda påståenden, dels vill jag inte låta eventuell diskussion fixeras vid en enstaka datering på bekostnad av ett ställningstagande till principerna, bedömningen av de här diskuterade dateringskriteriernas värde. Vidare tvingar mig utrymmet att bli så kortfattad att det mesta av själva argumentationen saknas. Jag är bara ute efter att ge en antydning om vart mina dateringsprinciper kan leda i förhållande till de hittills använda.

Gripisspá har i str 27-36 en kärleksskildring som såväl tematiskt som till sitt utförande – dvs både kontext och element – erinrar mycket påtagligt om kontinental hövvisk diktning från 1100-talet, och detta slags kärleksskildring är väl belagd även i norrön litteratur från 1100-1200-talet (såväl skaldedikter som prosaverk). Utförlig kärleksskildring är å andra sidan påtagligt sällsynt i både äldre skaldediktning och västgermansk hjältediktning, och de element som bygger upp skildringen är överhuvudtaget inte belagda där (utförligare beskrivning i min avhandling, a a s 75-77, 155-156, 197-200 och 406). Denna

komparativa undersökning talar m.a.o. entydigt för en tillkomsttid vid slutet av 1100-talet eller början av 1200-talet. Jämför vi så resultaten av denna hypotetiska slutsats med resultaten av de språkliga kriterier jag godtagit finner vi att dikten hör till dem med lägst *offum*-frekvens av alla eddadikter och att den därtill har ett belägg för ytterligare ett ungt språkdrag, allitteration som kräver den yngre formen *reiði* i stället för den äldre *vreiði* (str 49). De två dateringsmetoderna som jag ovan har godtagit – den språkliga och den litterärt-komparativa – stöder alltså varandra och pekar åt samma håll. En datering till denna tid är också vad den hittillsvarande forskningen samstämmigt hävdar utifrån andra skäl, och på denna punkt leder alltså mina kriterier till alldeles samma resultat.

Oddrúnargrátr har också den en utförlig kärleksskildring, ja detta är diktens helt dominerande tema. Redan detta är som sagt något som pekar mer mot högmedeltid än vikingatid. Men även här finns dessutom ett antal element i denna övergripande kärlekskontext som mycket tydligt pekar mot högmedeltiden, och avvikelserna från det vi möter i forngermansk hjältediktning, äldre skaldediktning och flertalet övriga eddadikter är rentav ännu kraftigare, vilket sammantaget talar starkt emot en vikingatida tillkomsttid (utförligare i mitt pågående projekt *Höviskt och heroiskt*). Men i detta fall får en högmedeltida datering inte stöd i några språkliga kriterier; fråga om *offum*-frekvenser hamnar dikten rentav högst av alla hjältedikter. De två av mig godtagna dateringsmetoderna tycks i detta fall peka åt olika håll. Här tror jag att vi i vår värdering av resultaten bör låta den komparativa metoden – som i detta fall pekar ovanligt tydligt åt ett visst håll – fälla utslaget. Den påfallande höga *offum*-frekvensen kan också, om man beaktar en av de felkällor jag tidigare nämnde, få en naturlig förklaring. Jag betonade ovan att man vid bedömningen av *offum*-frekvenserna måste väga in i vilken utsträckning partikeln möter i formler övertagna från äldre tid. Och i fallet *Oddrúnargrátr* visar det sig att ca hälften av dess belägg för partikeln möter i just formler, i fyra fall regelrätta formelverser (t ex ”oc hon inn um gecc endlangan sal” och ”oc hon þat orða allz fyrst um qvað”; str 3). Dikten har därefter alltså relativt många belägg för partikeln, men frekvensen är kraftigt dämpad. Den markanta motsägelsen mellan resultaten från den litterärt-komparativa undersökningen och *offum*-statistiken tycks åtminstone delvis vara skenbar. Tillkomsttiden torde även i detta fall vara sent 1100-tal eller tidigt 1200-tal. Också för denna dikt överensstämmer min slutsats med den gängse, men jag menar definitivt att jag stöder min slutsats på starkare bevisning än t ex den som Klaus von See presenterat för samma datering (1998 s 98).

I dessa två fall har mina metoder endast bekräftat den rådande uppfattningen. Men låt oss avslutningsvis betrakta två andra eddadikter som hade påtagligt höga *offum*-frekvenser, *Guðrúnarqviða I* och *Guðrúnarhvöt*. För dem gäller inom den rådande uppfattningen samma sena datering som i fallen ovan. Men här möter partikeln inte i första hand i formler – i *Gör I* ingår endast

ett av de åtta beläggen i ett slags formel (str 25). Och om vi avstår från att automatiskt anta att utförlig sorgskildring måste vara ett ungt drag, dvs det antagande på vilket den gängse tidsfästningen vilar, och i stället genomför en litterärt-komparativ undersökning, finner vi att kvinnors sorg som ett viktigt tema möter också i annan forngermansk hjältediktning som t ex *Beowulf* (se Sävborg 1997, bl a s 159-160, 424-425 och 438); det tycks f.ö. vara ett normalt inslag i nästan all hjältediktning. Och själva den teknik, den struktur och de enskilda element (ordskatt, gester, formler etc) som bygger upp denna sorgskildring är likaledes väl belagd i äldre germansk tradition och vikingatida skaldediktning (Sävborg 1997 s 235-236 och 244-291, i synnerhet s 246-250 och 283-284). Motsvarande likheter i såväl element som kontext möter däremot inte i någon högmedeltida litteratur. Det ser alltså ut som om den språkliga statistiken och den litterära komparationen i detta fall pekar åt samma håll. Jag vill upprepa att jag på detta stadium inte är beredd att *fastslå* några nya dateringar, men jag menar ändå att det är värt att åtminstone överväga en omdatering av dessa dikter. De argument som hittills har lett fram till en högmedeltida datering har trots allt handlat om obestyrkta postulat om vad som är gammal respektive ung karaktär, dvs vad jag här har betecknat som fördomar. Och för den som godtar mitt förkastande av detta slags dateringsmetoder bör den här antydda dateringen vara värd åtminstone ett övervägande.